

СИН ТИСИ (до 75-річчя від дня народження Василя Попа)

крайової організації Спілки письменників. Ювілей зустрів бадьорим, молоджавим, із чорним, майже без сивини, волоссям і сяючими, на диво синьо-блакитними, очима. У приміщенні клубу Спілки письменників від бажаючих привітати кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури УжНУ, письменника, критика, літературознавця, педагога, яблуку не було де впасти. І майже в кожному виступі лунали слова вдячності за чийось врятовану долю, за вчасну допомогу, за тепле ставлення, а також наголошувалося на не-

Останній раз щедро, розлого і докладно писали (в обласній і республіканській пресі) про життя, творчість і науковий шлях Василя Степановича Попа у день його 60-річчя, 1993 року. Тоді він обіймав посаду завідувача кафедри української літератури УжНУ, був головою правління

ймовірній працьовитості і трудоспроможності ювіляра, котрий своїми науковими дослідженнями вписав літературу Закарпаття ХХ століття в контекст літературного процесу Великої України, відкрив мільйонній аудиторії імена Олександра Маркуша, Луки Дем'яна, Василя Фенича, Марка Бараболі, Юрія Гойди, Федора Потушняка, Йосипа Жупана, Михайла Томчаниї... Скромно й іронічно відповів тоді Василь Степанович на ті вітання: "Якби я був таким, як про мене говорять, – то вже ходив би на кілька сантиметрів вище від землі".

Народився Василь Поп 27 січня 1933 року у с.Рокосово Хустського району Закарпатської обл. у багатодітній сім'ї робітника каменоломні. Навчався в народній школі, гімназії, а закінчив у 1949 році Хустську школу № 1. Того ж літа вступив до Ужгородського університету на філологічний факультет. Тут Василя Попа знали не лише успішним в навчанні студентом (отримував Сталінську стипендію), а й як редактора бюлетеня науково-студентського товариства, та старосту літоб'єднання університету... По закінченні вузу (1954 р.) залишається працювати в його стінах – старшим методистом заочного відділення університету, бібліографом. Згодом – літературним консультантом при Закарпатському відділенні Спілки письменників України, директором Ужгородського клубу письменників та уповноваженим Укрлітфонду по

Закарпатській області. У 1957 році його прийняли до Спілки письменників України.

Хоч в останній студентський рік Василь Поп дістає рекомендацію до аспірантури, та ступити на шлях науковця вирішує через вісім літ (1962). Навчаючись в аспірантурі, працює викладачем кафедри української літератури УжДУ. Кандидатську дисертацію захистив у жовтні 1968 р. в Інституті літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР. З 1969 року обійняв посаду доцента рідної кафедри, а 1971 р. ВАК надав звання доцента.

У 1977 році Василя Попа обрано завідувачем кафедри теорії та зарубіжної літератури УжНУ, він працює над докторською дисертацією. Через п'ять літ знову повертається до роботи на кафедру української літератури, яку очолив 1990 року. Посаду завідувача цієї кафедри займав протягом десятиліття, і полишає її, ставши професором.

2005 року Василь Степанович вийшов на пенсію, а 2008 – покинув цей світ...

Наукова праця Василя Попа розпочалася ще на студентській лаві, коли активно виступав зі своїми статтями у періодичній пресі. Пізніше розвідки В. Попа, присвячені творчості письменників краю, з'являються в альманахах “Радянське Закарпаття”, згодом “Карпати”, що редагував кілька літ.

У 1959 р. у московському видавництві “Советский писатель” побачила світ книга “Закарпатские новеллы”, упорядником якої і автором потужної передмови-дослідження був Василь Поп. Через рік упорядкував (разом із І. Чендеєм та В. Ладижем) та написав передмову до збірника поезії і прози “Лицем до Сонця”. Продовженням спостережень щодо літератури ХХ століття в краї стала книжка “Струмки великої ріки” (1961), в якій розкрив тематику та риси письменницької манери новелістів і поетів Закарпаття. 1963 року у видавництві “Радянський письменник” вийшов його літературно-критичний нарис про творчий шлях поета Юрія Гойди (1919–1955), з котрим пов'язувала автора кількарічна дружба.

А далі майже щороку Василь Поп причетний до видання книг: О. Улинця “Знайдене щастя”, М. Поповича “Думи о Верховині”, М. Томчанина “Готель ‘Солома”, “Жменяки”; Л. Дем'яна “Оповідання синіх Карпат”, “Крутогори Верховини”; О. Маркуша “Світанок Тисі усміхнувся”, “Дорога в Широке”; В. Фенича “Мужність”; Ю. Гойди “Земле, любов моя”; Й. Жупана “Яблоня цветет”; Ф. Потушняка “Честь роду”; С. Панька “Утренняя мелодия”; Д. Вакарова “Сочинения”; Марка Бараболі “Проект автономії”; Ю. Мейгеша “Одісея залюблених”, – підготовка текстів, упорядкування, а найчастіше як автор перед- чи післямови. Наприкінці минулого та на початку нинішнього століть своєрідним підсумком наукової діяльності стали монографії, присвячені творчості Михайла Томчанина, Юрія Мейгеша, Павла Цибульського, Василя Фенича, Дмитра Кешелі, Дмитра Поповича. Підготованим до друку і неопублікованим

залишився нарис про життя і творчість Василя Гренджі-Донського, котрого знав особисто.

Загалом, за життя Василь Поп випустив у світ 8 монографій, став автором близько двохсот передмов чи післямов до вибраних авторських видань і літературної публіцистики, критико-бібліографічних нарисів чи оглядів у збірниках, журналах; понад двісті газетних рецензій та проблемних виступів; 43 підготованих та упорядкованих видань із творчої спадщини письменників; енциклопедичних статей у виданнях АН України – у “Шевченківському словнику”, “УРЕ”, “Українській літературній енциклопедії”, першої літературної карти Закарпаття, яка ввійшла до Атласу, виданого в Москві окремо українською та російською мовами (Пойда С. Одержимий трудар // Карпатська Україна. – 1993. – 21 січ.).

...Півстоліття Василь Поп провів у письменницьких лавах. Більшість років припала на складну добу тоталітаризму. На працівників “гарячого цеху”, як називали критиків, покладалася місія не лише відстежувати літературний процес, але й повчати митців: як правильно писати, як дотримуватися засад, проголошених соціалістичним реалізмом, і викривати тих “недостойних”, хто відхилився від “головної лінії”. Тягар цієї функції ліг на плечі 24-річному Василю Попу. Слід зауважити, що з перших днів праці Василь Степанович не був причетний до розправ чи публічного “каменування” колег-літераторів, а навпаки – став тим громовідводом, що науково і помірковано відстоював право письменника на власний художній світ. Його сприймали і цінували як критика, що поважає насамперед творчу особистість і не прагне самоствердитися на помилках чи діяннях іншого. У тодішніх умовах такий літературознавець був рідкістю, адже зрозуміло, що до незгодних чи непокірних тоталітарна система ставилася настожено, коли не вороже.

Причетним виявився Василь Поп до позитивних зрушень, що відбувалися в закарпатській організації Спілки письменників в 50-ті роки під очільництвом Івана Чендея. Насамперед, мова йшла про повернення до літературного процесу несправедливо забутого старшого покоління: Олександра Маркуша, Луки Дем'яна, Йосипа Жупана, Юлія Боршоша-Кум'ятського – на творах яких зростало, власне, діюче літературне покоління письменників-закарпатців. Василь Поп вводив ці імена до літературного процесу, займався підготовкою до друку книг навчителів, окреслив для всієї України специфіку малої прози краю, підтвердивши існування закарпатської школи новелістики.

Серед наступних кроків – прийняття до членів Спілки знаних авторів – В. Ковача, В. Діяничка, Ю. Керекеша, а також молодого – Василя Вовчка. Тут знову критик заходився до праці, адже кожна книжка чи збірник поезій вимагали фахової оцінки й презентації на теренах і краю, й України, і всього тоді великого Радянського Союзу.

У 1965 році Василь Поп в академічному журналі “Радянське літературознавство” у статті “На шляху до реалізму: проза письменників Закарпаття років угорсько-фашистської окупації”, хоч і штрихово, включив до огляду творчість письменників Дмитра Поповича та Юрія Станинця – греко-католицьких священників – один з котрих повернувся з таборів ГУЛАГу, а інший перебував у забутті й злидненному існуванні в краї. Як пізніше науковець згадував у есе «Резиденти й рецензенти» (журнал «Тиса», 1994, № 3–4), через цю статтю йому “довелося зазнати погроз і шельмувань... з боку охоронців ідеологічної “чистоти” тогочасної системи”.

Окремої розмови потребує відстоювання Василям Попом своїх колег по перу. Одним із перших, покладених на нього “завдань”, було написати статтю із гострою критикою керівника закарпатського відділення СП Ів. Чендея, але літературознавець відмовився. Не взявся В. Поп і за заплановану “згори” “метушню” навколо письменника і фольклориста Петра Лінтура. А що й казати про роль, яку взяв на себе під час таврування в 60–70-роках збірки Івана Чендея “Березневий сніг”. Через десятиліття Василь Степанович згадував: “Свої думки я виклав аж на 31 машинописній сторінці, маючи на меті переконати високі інстанції у правдивості Чендеевих творів і в правомірності протиставлення героїв повісті “Іван”. Потім – гоніння за “непослух”: на засіданні кафедри (5, 24 березня 1969 р., 15 квітня; 25 грудня 1970 р.), партгрупи кафедри (10 вересня, 8 грудня 1969, 15 травня, 20 грудня 1970 р.), партбюро факультету (22 грудня 1969 року) зі спеціальним порядком денним “Про відгуки викладачів кафедри української літератури на книгу І.Чендея “Березневий сніг”, на партзборах (17 вересня 1969 р.), на Вченій раді (10 квітня 1970 р.) – з порядком денним “Про відповідність займаній посаді членів кафедри” (відмовилися підписати кафедральний колективний відгук, в якому поцінювалася як “ідейно-хвибна” збірка І. Чендея “Березневий сніг” – також члени кафедри української літератури В. Чумак, Ю. Туряниця, М. Федака. – *О.І.*), на університетських партзборах (21 листопада 1969 року), на парткомі університету (7 січня; 25 лютого 1970 р.). А ще на засіданнях спеціальних комісій партбюро, Вченої ради філфаку та парткому університету (17, 20, 21 грудня 1969 р., 5, 7, 9 лютого 1970 р.). Грізні стріли летіли й із вищих інстанцій” (есе «Резиденти й рецензенти»). А Юрій Туряниця та Василь Логойда у 1993 році для ювілейної статті про вченого підрахували, що з приводу цієї книжки «в університеті засідали у цілому на різних комісіях 67 годин...»

Допомагав Василь Поп і молодим літературо-студентам, котрі, виявляючи самобутній талант, виходили у творах за рамки радянської ідеології. Так сталося, скажімо, із Дмитром Кременем (нині лауреат Національної премії ім.Т.Шевченка), що потрапив в тоталітарні лещата через поетичні

симфонії “Сад”, “Параноїчна зона “А”, а також поему “Меморандум Герштейна”, і Василь Поп доклав чималих зусиль, аби талановитий юнак не був виключений з вузу, а також допоміг йому не зневіритися у власних силах. Згодом славетний поет присвятив своєму наставнику вірш “Тестамент”.

Такі випадки згадуються й згадуються (це долі Миколи Матоли, Василя Густі, Петра Мідянки...), адже В.Поп стояв біля витоків становлення талантів – близько тридцяти літ очолював літературну студію ім. Ю. Гойди, що діяла в Ужгородському університеті й доклав чимало зусиль для гарту молоді, прищеплення мистецького смаку, та й захисту своїх вихованців від розправ...

Немов продовженням вивчення життєтворчості старшого покоління письменників Закарпаття постала пошукова праця Василя Попа. Проводив розвідки щодо невідомих сторінок долі літераторів. Йому вдалося розкрити загадку таємничого зникнення Марка Бараболі. Знайшов також сховок рукописів цього письменника, які зітліли на очах присутніх. Особливу увагу приділив викриттю “білих плям” у житті Василя Фенича (хоч могилу його так і не вдалося відшукати), а також зібрав усю його творчу спадщину. Десятиліттями увагу В. Попа привертала постать Дмитра Поповича – теолога, педагога, письменника краю, культурно-громадського діяча, доктора філософії, котрий був навчителем нашого літературознавця в часи перебування його у Хустській гімназії. По крихтах збирався науковцем матеріал. Із такої мозаїки постав нарис – остання монографія професора “Речник духовності Дмитро Попович: життя і творчість”. Ця розвідка свідчить про Василя Попа не лише як про науковця, але як про відданого учня й істинну людину, що через усе життя проніс світлий образ свого вчителя, котрого не відцурався навіть після повернення того з ГУЛАГу. Загалом, дослідницько-пошукова праця В. Попа вимагала точності, значної затрати часу й енергії. Зате скільки нового відкрито!

Василь Степанович мав заслужений авторитет і серед українських літераторів. За роки спілчанського життя зустрічався й контактував і з Павлом Тичиною, Максимом Рильським, Миколою Бажаном та Володимиром Сосюрою, і з Андрієм Малишком, Петром Панчем та Юрієм Яновським, і з Олесем Гончаром, Дмитром Павличком та Іваном Драчем... Його добре знали і в Словаччині та Чехії, Угорщині, Румунії та Руській Бачці... Його слово, контакти допомагали не раз у виданні книги письменника-земляка, й не одна літературна нагорода чи премія дошукалася митця-закарпатця через невтомність й жертвовність Василя Попа. Дбати про іншого – найхарактерніша риза цієї людини.

Певно, в кожній школі Закарпаття знають Василя Попа, адже понад три десятиліття провадив педагогічну роботу, навчаючи студентів-філологів української літератури, готував спецкурсами з історії літератури Закарпаття до викладання у школах літератури краю. Василь Поп –

автор низки методичних посібників, серед яких: “Поступ літератури на Закарпатті після возз’єднання з Україною (1945–1990 роки)”, “Основні питання вивчення курсу “Історія української літератури”, “Література Закарпаття в умовах незалежної України (1991–2000 р.)”, “Розвиток літератури Закарпаття” тощо, а також лапідарних розвідок, адаптованих для потреб студентства: “Марко Бараболя: нарис життя і творчості”, “Іван Симчера”, “Андрій Ворон”...

Останнє десятиліття присвятив роботі з аспірантами – думалося засіяти нову ниву...

...Колись Василь Степанович Поп починав поетом і прибрав собі псевдонім – Тисянський. З

роками так підписував і деякі критичні статті. Певно, Тиса влила частку своїх сил у цю людину, бо лише так можна пояснити Василеву наснаженість, трудоголізм, постійний рух, а також сумирність, і разом з тим непокірливість, прагнення вічного катарсису. Він сягнув звання професора стилем щоденного життя – будучи слугою у храмі науки і мистецтва.

...Чуються нині літанії Тиси.

*Олександра Ігнатович,
кандидат філологічних наук,
член Національної спілки
журналістів України*